

ÖPPENHET – FÖR SÄKERHETS SKULL

Johan Norberg
Senior Fellow vid Cato Institute

*”Livet handlar inte om att stå på rätt ställe,
utan om att ha bra fotarbete.”*

Min gamla tennislärare

Ekonomisk öppenhet ställs allt oftare mot säkerhetsrisker. Det ifrågasätts ofta om vi kan ha ett nära handelsutbyte med geopolitiska rivaler. Riskerna är reella, men vi är inte så beroende av handel med till exempel Kina som det ofta framställs som. Farorna hanteras inte bäst genom protektionism, utan genom att vänner av en öppen värld håller samman och genom möjlighet till snabba anpassningar av produktion och handelsmönster. En öppen världshandel stärker vår beredskap.

En serie kriser och konflikter har skakat om tron på en fri världshandel. Under pandemin uppfattades det som att de globala leveranskedjorna svek oss och därmed kom att utgöra en riskfaktor för våra ekonomier. Den ryska invasionen av Ukraina visar hur snabbt handelsförbindelser kan klippas av och påminner oss om farorna med att göra sig beroende av en aggressiv diktatur. Kinas välvilja mot Putin och ständiga hot mot Taiwan ställer frågan på sin spets. Kinesisk utpressning mot länder som Australien och Litauen visar att kommunistpartiet, inte heller i fredstid, drar sig för att använda handel som ett vapen för att tvinga fram en viss politik.

Johan Norberg är Senior Fellow vid Cato Institute och har en fil mag i idéhistoria från Stockholms Universitet. Han är författare till böcker som *Till världskapitalismens försvar*, *Öppen/Sluten: Hur människan skapar och förstör framsteg* och *Det kapitalistiska manifestet*.

Som ett resultat av detta har begrepp som ”decoupling” och ”friend shoring” populariserats, och EU har omfamnat idén om ”strategisk autonomi”. Detta kommer i olika tappning, men i de flesta fall innebär det en vilja att repatriera mer av den produktion vi är mest beroende av, och minska vårt beroende av andra geopolitiska aktörer, särskilt från dem som kanske inte alltid vill oss väl.

Sådana argument kommer regelbundet från särintressen som har sina egna skäl att vilja begränsa handelsutbytet. Den amerikanska stålindustrin brukar t ex argumentera för handelshinder med argumentet att försvarsindustrin behöver deras produkt och med jämna mellanrum accepterar presidenter argumentet och inför ståltullar. När det skedde 2017 konstaterade försvarsminister James Mattis att det visserligen stämde att försvaret behövde stål, men det begränsade sig till ungefär tre procent av den inhemska produktionen.¹ Därför bör vi alltid hysa misstänksamhet mot sådana argument och tröskeln för handelspolitiska åtgärder ska vara hög, men det diskvalificerar förstås inte argumenten i sig.

Protektionismens kostnad

Det finns goda skäl att granska diktaturens investeringar i EU-länder och att även blockera exporten av teknik som är viktig för deras militära och säkerhetspolitiska förmåga. Vi bör inventera våra handelsmönster för att se om det finns områden där vi har ett riskabelt beroende av en geopolitisk rival. Att t ex bygga fast sig i ett beroende av rysk gas var vansinnigt.

Att generellt eftersträva repatriering och ett minskat internationellt handelsutbyte är emellertid något helt annat, som skulle medföra väldiga ekonomiska kostnader. Världsbanken och Världshandelsorganisationen, WTO, varnar för att storskaliga västerländska och kinesiska insatser för att ta hem produktion skulle öka antalet människor i extrem fattigdom med runt 52 miljoner.²

IMF bedömer att om världshandeln skulle splittras upp i block så skulle det riskera att minska världens BNP med upp till sju procent – dubbelt så mycket som pandemin gjorde (och detta utan någon återhämtning efteråt). Om man dessutom skulle begränsa rörligheten för kapital och arbetskraft, eller riskera ökad osäkerhet eller handelspolitisk vedergällning kan det ”mångdubbla potentiella förluster”.³ Hårdast skulle det slå mot små, handelsberoende länder som Sverige, som inte kan upprätthålla specialisering eller stordriftsfördelar utan tillgång till utländska import- och exportmarknader. ”Köp svenskt” skulle vara den mest anti-svenska strategi man kan tänka sig, då den också implicerar att amerikaner ska köpa amerikanskt, kineser kinesiskt och tyskar tyskt – i stället för svenskt.

I och med att handeln med varor har stagnerat har det uppstått en pessimism om den framtida globaliseringen. Då kan det kännas som att det inte gör så mycket om man vänder sig inåt. Men vi står tvärtom i början av en väldig expansion av globaliseringen, som handlar mer om idéer, teknik, digitala tjänster och arbete över gränserna. Den som stänger den globaliseringen ute kommer att bli mycket fattigare.⁴

1. James Mattis, ”Memorandum for secretary of commerce: response to steel and aluminum policy recommendations”, https://www.commerce.gov/sites/default/files/department_of_defense_memo_response_to_steel_and_aluminum_policy_recommendations.pdf

2. WTO & World Bank, ”The role of trade in developing countries’ road to recovery”, 2022.

3. International monetary fund, World economic outlook, oktober 2023. Shekhar Aiyar, Jiaqian Chen, Christian Ebeke, Roberto Garcia-Saltos, Tryggvi Gudmundsson, Anna Ilyina, Alvar Kangur, et al. ”Geoeconomic fragmentation and the future of multilateralism.” IMF staff discussion note 23/001, 2023, IMF, Washington, DC.

4. Fredrik Erixon, ”An ideas-based globalization”, Frivärld, 23 juli 2020.

Även de mest grundläggande behoven, som våra inhemska transporter och livsmedelsproduktionen, kräver import av bränsle, mineralgödsel och utsäde. Varje konstruktion, maskin och fordon består av komponenter och material från hela världen. Själva symbolen för vår väpnade självständighet, en JAS Gripen, består av hundratusentals delar och uppskattningsvis 50-60 procent av dem är producerade i andra länder, både inom och utanför EU.

Vårt naturliga beroende av omvärlden är skälet till att vårt civilförsvar har ersatt idén om ”självförsörjningsförmåga” i krig med ”försörjningsförmåga”, och en sådan förutsätter flexibilitet och diversifiering snarare än centralisering och tullmurar. ”En fortsatt handel med länder inom och utanför EU är en grundläggande förutsättning”, skriver Livsmedelsverket, Jordbruksverket och Statens veterinärmedicinska anstalt, som har utrett Sveriges krisförmåga⁵

Men det kanske är värt det ekonomiska priset att åtminstone öka självförsörjningen där det går, om det ger oss ökad säkerhet och mer manöverutrymme i relationen med aggressiva despoter. Om en ny pandemi eller en invasion av Taiwan ändå skulle klippa av handelsförbindelser är det kanske bättre att vi gör det på våra villkor, planerat och välövervägt?

Frågan är därför om vi är så beroende som det framställs, i vilken utsträckning det är en fara och om protektionism i så fall är lösningen på det. Låt oss börja med den första frågan.

Beroendeproblematiken

Tankesmedjan ECIPE har gjort den största genomgången av EU:s handelsmönster, där nästan 9 000 produktkategorier har studerats. Enligt definitionen råder en beroendeställning

om EU-ländernas samlade import av produkten är mer än 75 procent av vad EU-länder själva exporterar. Dessutom ska det råda stor marknadskoncentration på marknaden, dvs vi importerar bara produkten från ett fåtal länder. Det är en bred definition av beroende, då det bortser från den andel som produceras och konsumeras i samma EU-land.

Forskarna noterar att det ändå bara råder ett sådant beroendeförhållande för 282 av 8 875 produkter. Det är endast 0,82 procent av EU:s importvärde, betydligt mindre än det ofta framstår som i debatten. En del är det orimligt att kategorisera som avgörande. Framtida kriser är alltid svåröversäglbara, men det ska vara en bra märklig krissituation som plötsligt kräver omfattande konsumtion av peruker, armbandsur, konstgjorda växter och levande kameler. Dessutom är de stora exportländerna ofta relativt vänligt inställda demokratier, som USA, Schweiz och Storbritannien.

Inom 82 produktkategorier har EU emellertid ett beroende av Kina, ungefär 0,3 procent av vår import. Även i Kinas fall finner vi en hel del importvaror vars frånvaro knappast skulle skaka om våra öppna samhällen i grunden, t ex ginseng, svinborst, kaninpäls, askar för klockor, lösskäg och ätpinnar av bambu. Men här återfinns också kemikalier, medicinska ingredienser och sällsynta jordartsmetaller, som har betydligt större betydelse.

Vi har också en stor export till kinesiska konsumenter, som skulle riskera att strypas i ett nödläge. 2022 stod Kina för 9 procent av Europas varuexport, vilket gör landet till den tredje största importören av europeiska produkter, efter USA (19,8%) och Storbritannien (12,8%), strax före Schweiz (7,3%).⁶

5. Livsmedelsverket, Jordbruksverket och Statens veterinärmedicinska anstalt, ”Livskraft – mätt och frisk”, 2 mars 2020.

6. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics

Att vi är beroende av ett fåtal exportländer för 0,82 procent av importen är inte detsamma som att det skulle innebära en katastrof om leveranserna plötsligt skulle avbrytas. I de flesta fall finns lokal produktion i mindre skala och därmed den teknologiska bas som gör att det går att skala upp den vid behov. Dessutom finns det andra potentiella producenter runt om i världen och vi kan i de flesta fall handla därifrån i stället. Även om allt detta skulle misslyckas finns det substitut för de flesta produkter, som t ex textilvaror och träprodukter.

Handel som vapen

Hur lätt är det för en illasinnad aktör att utnyttja vårt beroende av dem? Svårare än de själva tycks tro. Se bara på Kinas aggressiva reaktion på den australiensiska regeringens krav på en internationell utredning om Covid-19:s ursprung i början av 2020. Kina införde tuffa handelshinder mot viktiga och politiskt känsliga produkter, som vin, korn, bomull, koppar och kol, ofta med skenargumentet att det rörde sig om anti-dumpingtullar.

Australien backade inte, utan anmälde tullarna till Världshandelsorganisationen, WTO, medan australiensiska företag snabbt sökte upp nya exportmarknader, som kol till Indien, korn till Mexiko och Japan samt Shiraz till undertecknad. Kina insåg snabbt att beroendet var ömsesidigt och kände snart ett behov att ta bort tullarna på bomull, koppar och kol för att undvika brister och höga priser. 2023 tog Kina bort tullarna på korn och vin i utbyte mot att Australien drog tillbaka sina anmälningar till WTO.

Dilemmat för en *handelsbuligan* är att de skadar sig själva om de bojkottar varor där det saknas alternativa exportörer. Men om det finns andra exportörer beror det i allmänhet på att det finns många importörer, och då kan den som

drabbas av en bojkott sälja dit i stället. Enligt den australiensiska produktivitetskommissionen var omställningen av exporten så framgångsrik att Australiens samlade exportvärdet minskade med mindre än 0,2 procent. Kinas försök att lamslä landets ekonomi resulterade blott i en minskning av BNP med 0,009 procent. Kommissionens slutsats är att ”det internationella handelssystemet kan tillhandahålla en stabiliserade källa till resiliens”.⁷

Skadan kan bli större för ett mindre land som Kina har mindre handel med, som Litauen. Efter att det baltiska landet fördjupat diplomatiska kontakter med Taiwan 2021 initierade Kina en bojkott som minskade den litauiska exporten dit med ungefär tre fjärdedelar. Landets ökade försäljning till andra länder var emellertid större än bortfallet och 2023 har exporten till Kina försiktigt börjat öka igen, kanske delvis som ett resultat av EU:s WTO-anmälan och internationell kritik. Den är emellertid långt från vad den tidigare var.

Det är inte heller lätt att avbryta export av centrala resurser utan att skada sig själv mer. Efter en dispyt med Japan 2010 begränsade Kina exporten av sällsynta jordartsämnen som behövs i högteknologiska produkter och för den gröna omställningen. Då Kina dominerade världsproduktionen ökade priserna dramatiskt. Det skapade emellertid drivkrafter att begränsa användningen, öka återvinningen från industriavfall och öppna nya gruvor i bland annat USA, Japan och Australien. Plötsligt var sällsynta jordartsmetaller inte så sällsynta längre och priserna föll snabbt tillbaka.

Sedan dess har Kinas andel av den globala produktionen minskat från 97 procent till mellan 60 och 70 procent. Två tredjedelar av de kända och åtkomliga reserverna finns utanför Kina.⁸ Den som söker finner också nya reserver hela tiden. I början av 2023 tillkännagav LKAB att

7. Australian government productivity commission, “Trade and assistance review 2021-22”, 2023.

8. US Geological survey, Mineral commodity summaries, January 2023, <https://pubs.usgs.gov/periodicals/mcs2023/mcs2023-rare-earths.pdf>

de upptäckt Europas största kända fyndighet av sällsynta jordartsmetaller i Kiruna.

Kanske som ett resultat av detta har senare kinesiska exportbegränsningar ännu inte skapat stor oro på världsmarknaderna. Handelshuliganens paradox gäller även här: Den som tar i så att exportmarknaderna sargas svårt kommer också sätta igång en utveckling mot alternativa leverantörer samt nya metoder och substitut som skadar den egna marknadspositionen långsiktigt. Dessutom skapar sådan utpressning sällan anpasslighet, utan större internationell motvilja mot marodören.

Detta är också erfarenheten av EU:s svåraste beroendesituation i modern tid, som handlade om hela vårt energisystem då EU hade byggt fast sig i ett beroende av rysk naturgas, bl a för att Tyskland hade avvecklat det alternativ som kärnkraften utgjorde. När Putin inledde den fullskaliga invasionen av Ukraina hoppades han därför på EU:s passivitet inför risken att bli av med gasleveranser. I stället svarade EU med en unik uppslutning kring Ukraina och en ambition att göra sig av med den ryska naturgasen fullständigt.

Gaspriserna sköt i höjden, men det gav också incitament för annan elproduktion och fler terminaler för flytande naturgas, samtidigt som hushåll och industrier minskade sin konsumtion. Rysslands andel av den europeiska gasmixen har minskat från 40 till mindre än 10 procent och ändå är de europeiska lagren fulla. I skrivande stund har priset minskat med mer än 85 procent sedan i augusti förra året. Trots Europas självförvällat utsatta position blev det inte Europa som gav upp, utan Ryssland som gick miste om inflytande och viktiga exportintäkter.

Frihandeln vann pandemin

Den bästa beredskapen inför eventuell handelsutpressning är att ha en flexibel ekonomi som snabbt kan ställa om produktion och konsumtion, och en fri världshandel som gör det möjligt för oss att snabbt vända containerfartygen i andra riktningar. Allt detta såg vi prov på under Covid-19-pandemin, då ett fritt näringsliv räddade oss från en mycket värre katastrof som många med goda skäl förutspådde när en hel värld stängde ned.

Våra handelsmönster skiftade dramatiskt när alla EU-länder samtidigt behövde samma typer av skyddsutrustning. I mars 2020 sjönk EU-ländernas import av skyddsplagg från andra EU-länder med 25 procent. Tvärt emot föreställningen om att den globala handeln svek, var det den som räddade oss. Under samma månad ökade vår import från länder utanför EU med hela 44 procent, och EU:s import av handsprit ökade med 278 procent och av ansiktsmasker med 769 procent. Det gav andrum för lokala anpassningar. På bara två månader gick EU från att ha 12 företag som tillverkade ansiktsmasker till ungefär 500.⁹

Nu har tillräckligt lång tid gått sedan pandemin för att vi ska kunna börja dra slutsatser om vilka som klarade den här typen av anpassningar bäst, och de går på tvärs med många politikernas magkänsla: Företag och länder med komplexa, internationella leveranskedjor klarade sig oftast bättre än de med kortare och enklare.

Indien lämpar sig särskilt väl för en undersökning, dels för att nedstängningarna slog olika över landet, dels för att landet är så byråkratiserat att bolag måste rapportera allt om deras handelsrelationer till myndigheterna. När forskarna följde deras öde under pandemin visade det sig att de företag som hade mer komplexa relationer var bättre på att upprätthålla dem och om de brast hittade de alternativa

9. Johan Norberg, "Covid-19 and the danger of self-sufficiency: How Europe's pandemic resilience was helped by an open economy", ECIPE Policy Brief, nr 2, 2021.

leverantörer snabbare än andra. De företag som däremot var vana vid att bara ha någon enstaka underleverantör stod däremot handfallna när denna enda leverantör var i ett distrikt under lockdown.¹⁰

Slutsatsen är att företag med komplexa värdekedjor investerar mer i handelsrelationer, är vana att söka alternativ, och har fler upparbetade kontakter på fler ställen, vilket gör att det lättare går att anpassa sig när något går fel på ett håll.

Sambandet syns även på global nivå. Det var länder som var djupt integrerade i internationella värdekedjor som anpassade sig till kriserna, då de kunde importera från och utnyttja efterfrågan från andra länder när dessa hade perioder av relativ öppenhet, medan mer självtillräckliga ekonomier hade svårare att anpassa sig när deras fåtal handelspartners svek.

Det här låter kontraintuitivt, men det finns ett skäl till att det gamla talesättet inte lyder ”lägg alla dina ägg i samma geografiska korg, och skydda den med tullar”. Kriser drabbar i allmänhet ett visst område vid ett visst tillfälle, oavsett om det rör sig om översvämningar, skogsbränder, epidemier, terrorattentat eller krig. Den som har placerat all central produktion till det området kommer att falla handlost när krisen kommer. Att kunna importera produkter och insatsvaror från länder som inte har drabbats är nödvändigt.

Inte ens när krisen är global, som pandemin, drabbar den alla regioner samtidigt. Därför kunde Kina importera runt två miljarder ansiktsmasker och 400 miljoner andra former av skyddsutrustning för att hantera det initiala utbrottet i Wuhan. Sedan, när viruset nådde USA och Europa, hade Kina börjat öppna sina fabriker och kunde exportera

i stället. Mellan mars och maj 2020 exporterade Kina runt 70 miljarder ansiktsmasker – mer än tre gånger mer än den totala globala produktionen 2019.¹¹

Det är talande att en av de mer långvariga bristsituationerna i västvärlden de senaste åren inte hade att göra med pandemin. Det gällde bröstmjölk ersättning i USA. Landet hade repatrierat all produktion med tullar och hårda säkerhetskrav som höll bl a den europeiska produktionen ute. Då räckte det med problem i en enda fabrik våren 2022 för att skapa nationell brist.

Repatrieringens risker

Om vi vill minska risken för störningar ska vi inte koncentrera våra försörjningssystem, utan diversifiera dem. På grund av en blandning av effektivitet, bekvämlighet och regleringar har näringslivet en ”hembias” – de har främst relationer med företag i samma land. Företag i Europa, Asien, Nord- och Sydamerika köper i genomsnitt runt 70-80 procent av sina insatsvaror från andra inhemska företag.

IMF konstaterar att detta är ett uppenbart argument mot idéer om repatriering av produktion: ”Varje reshoring av produktion skulle minska diversifieringen ytterligare [och därmed] öka den ekonomiska aktivitetens volatilitet”. Det effektivaste sättet att sprida risker är att öka andelen som importerar.¹²

Dessutom kommer det mesta av importen från grannländer. Det gäller inte minst EU, där den inre marknaden har lyckats så väl att mer än tre fjärdedelar av EU-ländernas import kommer från andra EU-länder. Det betyder emellertid att vi har ett riskabelt beroende av vårt närområde.

10. Gaurav Khanna, Nicolas Morales & Nitya Pandalai-Nayar, “Supply chain resilience: evidence from Indian firms, NBER Working paper 30689, November 2022.

11. Keith Bradsher, “China dominates medical supplies, in this outbreak and the next”, The New York Times, 5 juli 2020.

12. International monetary fund, world economic outlook, April 2022, sid 96.

EU-länder skulle minska motståndskraften mot både utbuds- och efterfrågechocker genom att öka andelen handel med länder utanför EU, inte genom att minska den.

Detta är också ett viktigt motargument mot idén om "friend shoring" – att en större del av vår handel ska koncentreras till länder som delar våra demokratiska och marknadsekonomiska ideal. Om det begränsade sig till att vi fördjupade frihandeln med sådana länder finns det inget att invända, men om det betyder att vi ska minska den med andra uppstår återigen större koncentrationsrisker.

Pandemin avslöjar svagheten i en sådan strategi. De som gjorde mest för att sabotera att EU-länder fick tillgång till skyddsutrustning när vi behövde det som mest var faktiskt andra EU-länder. Frankrike och Tyskland införde exportförbud under det mest kritiska skedet och Frankrike konfiskerade till och med skyddsutrustning som var på väg från Mölnlycke Health Cares distributionscentral i Lyon i mars 2020. Det land som gjorde mest för att vi skulle få tag på skyddsutrustning i detta ödesdigra skede var paradoxalt nog Kina, det land som genom att hemlighålla det initiala utbrottet bidrog till att det blev en pandemi. Det är omvittnat att alla kinesiska produkter inte höll god kvalitet, men de bidrog till att undvika än värre brister i sjukvården. Att Kina levererade beror inte på att Xi Jinping är en bättre vän eller närmare partner än Emanuel Macron och Angela Merkel var, utan endast på att vi bor närmare de senare och därmed drabbas av liknande problem nära i tid, och därför behöver samma produkter samtidigt. Det är farligt att lägga alla ägg i samma vänliga, geopolitiska korg.

Dessutom kan graden av vänlighet skifta svindlande snabbt, som vi såg prov på när Donald Trump 2018

plötsligt deklarerade att EU var "en fiende" på den ekonomiska arenan och hävdade att import av europeiska bilar och stål var ett hot mot USA:s nationella säkerhet. Att nuvarande ledare är mysiga frihandlare garanterar tyvärr inte att de kommer att förbli pålitliga handelspartners. Den bästa försäkringen är inte geopolitisk sentimentalitet, utan riskspridning.

Fred och frihandel

Avslutningsvis måste vi också betänka att vår handelspolitik inte bara har effekter på vår beredskap om krisen kommer, utan också kan påverka sannolikheten för att den inträffar. Ett klassiskt argument för frihandel är att det ger alla parter ett ekonomiskt intresse att bibehålla fredliga relationer. Det finns klara statistiska belägg för att handel och särskilt frihandel mellan länder minskar sannolikheten för krig mellan dem.¹³

Det räcker förstås inte till om vi har att göra med en despot som inte svarar inför folket – som Putin – han riskerar gärna hela samhällsekonomin för att försöka förintä ett grannland. Men att skapa motkrafter mot krig och minska risken att de utlöses kan ju inte vara meningslöst bara för att ansträngningarna inte alltid räcker. Vi kan faktiskt se effekten även i denna konflikt. Skälet till att Kina har avstått från att stödja den ryska invasionen av Ukraina militärt och finansiellt i stor skala är knappast kommunistpartiets respekt för mänskliga rättigheter eller nationell suveränitet. Förklaringen är helt enkelt att Kina har så mycket att förlora på att gå miste om de ekonomiska relationerna med västvärlden.

13. Se t ex Patrick J. McDonald, "Peace through trade or free trade?", *The journal of conflict resolution* vol 48, nr. 4, 2004, Solomon W. Polachek & Carlos Seiglie, "Trade, peace and democracy: an analysis of dyadic dispute", institute for the study of labor, discussion paper nr 2170, juli 2006, Erik Gartzke, "The Capitalist Peace", *American Journal of Political Science* vol 51, nr 1, 2007. John R. Oneal, Bruce Russett & Michael L. Berbaum, "Causes of peace: Democracy, interdependence, and international organizations, 1885-1992", *International studies quarterly*, vol 47, nr 3, 2003. Jong-Wha Lee and Ju Hyun Pyun, "Does trade integration contribute to peace? Research briefs in economic policy, nr 211, 2020, The Cato Institute.

Historien utfärdar en varning till dagens handelskrigare. Dale Copeland, professor i internationella relationer, påpekar att auktoritära länder som förväntar sig att världsekonomin ska förbli öppen brukar föredra att finna en fredlig plats i den, men skiftar beteende när den börjar slutas.¹⁴ När hamnarna börjar stängas befarar de att bli utan centrala resurser och marknader och upplever då ett större intresse att ta dem med våld, samtidigt som de får mindre att förlora på konflikt än de annars skulle ha haft.

Bara för att varor korsar gränserna hindrar det inte alltid soldater från att också göra det, vilket 1800-talets frihandlare hoppades, men om varor plötsligt hindras från att korsa gränserna är det historiska mönstret att soldater ofta gör det i stället.

Vad bör göras?

Av tidigare kriser och försök till utpressning samt vår anpassningsförmåga i dessa sammanhang kan vi dra tre övergripande slutsatser:

- **Främja en dynamisk ekonomi - möjliggör flexibilitet**

För det första behöver vi en fri och dynamisk ekonomi, både på hemmaplan och internationellt. Det gör att vi snabbt kan styra om handeln och finna alternativa leverantörer och importörer om handelspartners plötsligt faller bort. Det gör det möjligt för oss att snabbt skala upp produktionen av varor som vi får ökad efterfrågan på eller som inte längre exporteras till oss. Vi bör undvika priskontroller, då ökade priser på bristvaror är både signalen om ökade behov och incitamentet att tillfredsställa dem.

På hemmaplan innebär det att vi måste minska den regelbörda och förenkla de tillståndsprocesser som försvårar

och fördyrar anpassningar. Det gäller inte minst där vi verkligen har ett svårt beroende av auktoritära regimer, som energiförsörjning och gruvbrytning. LKAB menar att med dagens processer skulle det ta dem 10-15 år att få tillstånd att bryta de nyupptäckta jordartsmineralerna.¹⁵ Och då handlar det ändå om Kiruna, där LKAB redan har brutit malm i 130 år. Sådana regleringar gör all verksamhet mer komplicerad, och gör snabb anpassning i en krissituation omöjliga.

Internationellt handlar det om att fördjupa frihandeln så att vi får fler möjliga leverantörer och fler alternativa konsumentmarknader. Fler frihandelsavtal, som knyter fler handelspartners närmare EU, är inte bara en ekonomisk vinst, utan gör oss även säkrare. Att avstå från uppgörelser med t ex sydamerikanska Mercosur eller Gulfstaterna med hänvisning till bristande skydd för miljö eller mänskliga rättigheter är kontraproduktivt och gör oss mer beroende av ett fåtal aktörer med minst lika dålig politik på dessa områden. Säkerhetsvinsten finns inte i att vi handlar med likasinnade, utan med så många som möjligt.

- **Rusta WTO att bli ett effektivt verktyg**

För det andra har vi ett centralt behov av icke-diskriminerande regelverk för handeln med effektiva verktyg för tvistlösning och efterlevnad. Vi har skapat institutioner och regelverk som EU och WTO just för att förebygga och, när det misslyckas, hantera den friktion som historiskt sett ofta uppstår mellan handelspartners. De fungerar fortfarande relativt väl, när vi låter dem göra det.

Det var EU-kommissionen som satte stopp för tyska och franska försök att underminera den inre marknaden under pandemin. Anmälningar till WTO har fått Kina att avstå eller dra tillbaka handelssanktioner. Tvärtemot en vanlig föreställning brukar Kina för det mesta följa domslut

14. Dale Copeland, *Economic interdependence and war*, Princeton university press, 2014.

15. LKAB, pressmeddelande: "Europas största fyndighet för sällsynta jordartsmetaller finns i Kiruna", 12 januari 2023.

i WTO, och har faktiskt ett bättre facit än den andra supermakten, USA. Att upprusta WTO och reparera skiljedomsförfarandet är avgörande för att tygla handelspartners godtycke.

Dessutom borde EU och USA oftare anmäla Kina och andra länder som bryter mot WTO:s regler om t ex statssubventioner, patentbrott och tvingande tekniköverföring. Som en mellanstatlig organisation som drivs av medlemmarna kan inte WTO på egen hand initiera fall.

- **Öka det egna erbjudandet på världsmarknaden för att få en starkare position**

För det tredje finns det ingenting som ger oss en starkare roll på världsmarknaderna än att faktiskt ha något att sälja. Ett skäl till att Kinas handelskrig mot Australien misslyckades var att Australien hade för många exportvaror som var av stor betydelse för Kina. Det var helt enkelt för jobbigt för Kina att vara utan dem (jämfört med Litauen). Säkerhet skapas inte främst genom att repatriera produktion med de effektivitetsförluster det skulle skapa och den försämrade exportposition det skulle ge. Det skapas genom att ständigt uppgradera vår produktion, bl a med hjälp av frihandels specialiseringsmöjligheter och utländska investeringar, så att vi hela tiden tar fram nya och bättre varor och tjänster som är så outhärliga på världsmarknaderna att handelspartners skulle förlora mer på att mucka gräl än de skulle vinna. Med tanke på att det finns importvaror som vi aldrig klarar oss utan så är det bra om våra handelspartners känner samma sak i relation till oss.

- **Gå samman med vänner av en öppen världsekonomi**

Dessutom finns det åtgärder vi kan vidta vid specifika fall av handelspåtryckningar. EU och andra vänner av en öppen världsekonomi måste hålla ihop, fördöma åtgärderna och använda WTO:s regelverk. EU har tagit fram ett "anti-coercive instrument" för att kunna införa sanktioner mot länder som använder handel för påtryckningar. Det kan verka avskräckande, men innehåller emellertid svåra definitionsproblem och kan rättfärdiga

åtgärder som skadar europeiska företag och konsumenter. Det kan också riskera att leda till repressalier och utlösa det regelrätta handelskrig som vi agerade för att förebygga.

En bättre metod är att stödja det drabbade landet, t ex genom att underlätta exporten av varor som åtgärderna riktas mot eller genom direkt finansiellt stöd till drabbade företag. Det är ett ekonomiskt och moraliskt stöd som skulle neutralisera påtryckningarnas effekt.

Slutsats

Den sammantagna bilden är att vårt beroende av andra länder ofta överskattas i debatten och att det är svårare än man tror för auktoritära stater att använda handeln som vapen. Erfarenheterna under pandemin samt aktuella exempel på handelskrig visar att vår bästa beredskap finns i marknadsanpassningar och i förekomsten av många alternativa konsumenter och producenter på en öppen världsmarknad, samt att ha en så prominent roll i den internationella handeln att varje angrepp skulle skada motståndaren mer än det skulle skada oss.

En öppen världshandel är inte problemet, utan lösningen. Idéer om repatriering och strategisk autonomi är kontra-produktiva och riskerar att undergräva våra ekonomier, minska vårt globala inflytande och öka vår utsatthet i samband med kriser. Om EU väljer denna väg kommer vi också uppmuntra protektionism i andra delar av världen och därmed mångdubbla skadeverkan. Att välja självförsörjning av rädsla för att handelsrelationer i ett krisskede kan avbrytas skulle vara som att begå självmord av rädsla för döden.